

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Molotovo-Ribbentropo paktas: žvilgsnis iš Romos

2012-06-26

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS-AIDAI

TEMA: Istorija

AUTORIUS: Irena Vaišvilaitė

DATA: 2012-06

Molotovo-Ribbentropo paktas: žvilgsnis iš Romos

Irena Vaišvilaitė

Italija tikrai nėra ta valstybė, apie kurią pirmiausia pagalvojame, paminėjus Molotovo-Ribbentropo paktą. Panašiai mąsto ir italai: tikriausiai todėl mokslinė konferencija „Italija ir Ribbentropo-Molotovo paktas 1939-1941“, vykusi šių metų gegužės 31 – birželio 1 d. Romoje nei buvo proginė, nei derėjo su kokia pakto tradicijos data. Tiesa, konferencijos rengėjų gausa (net devyni) leistų spėti, kad ji galėjo būti sumanyta pakto septyniasdešimtmečiui, bet rengimas užtruko dėl koordinacinių pastangų ir dėl sunkiai surenkamų lėšų. Dera paminėti aktyvų Lietuvos dalyvavimą: konferencijos rengimą rėmė Lietuvos ambasada Italijoje ir ką tik įsikūrę Italijos ir Lietuvos prekybos rūmai. Prie konferencijos taip pat prisidėjo Suomijos ir Lenkijos institucijos Romoje.

Nors Italijos intelektualai nuolat skundžiasi savo šalies provincialumu, vis dėlto čia nesunku rasti pakankamą kiekį specialistų bet kuriai visuotinės istorijos problemai aptarti. Vidurio ir Rytų Europos istorijos žinovų Italijoje irgi netrūksta. Žinoma, jiems sunku išgyventi iš savo specializacijos. Tarp dviejų pasaulinių karų įkurtas Italijos Rytų Europos institutas buvo uždarytas, dabar regiono tyrinėtojus jungia Vidurio ir Rytų Europos istorijos asociacija (AISSECO), atlikusi nemažą vaidmenį rengiant ir šią konferenciją.

O ji prasidėjo ir vyko Suomijos Romos institute, tik baigiamoji sesija persikėlė į Italijos vokiečių studijų institutą. Abu institutai įsikūrę ant Janikulo kalvos, nuo kurios atsiveria visos Romos panorama. Suomija 1950 m. įsigijo renesansinę *Villa Lante*, Vokiečių studijų instituto pastatas stovi barokiniame parke *Villa Sciarra – Wurts*. Taigi abi dienas veiksmas vyko išskirtinio grožio aplinkoje, renginio dalyviai ir nemažas svečių būrelis pasirodė kaip reta motyvuoti ir vilų grožybėmis džiaugėsi tik per negausias pertraukas.

Pirmąją sesiją, skirtą platesniam pakto kontekstui, moderavo Italijos Vidurio ir Rytų

Europos studijų patriarchas, diplomatas ir tarptautinių santykių tyrinėtojas Luigi Vittorio Ferrari, savo pastabomis ir komentarais įnešęs gyvumo į šiaip dominavusį akademizmą. Bene geriausiai akademinių pratybų dvasią reprezentavo jaunos mokslininkės Valentinos Somella iš Romos Sapienza universiteto pasisakymas, skirtas Italijos ir Airijos – kaip dviejų neutralių valstybių – požiūriui į paktą. Bandytas tipologizuoti šiuo atveju nedavė jokio gilesnio Italijos pozicijos supratimo. Išimtis šioje sesijoje buvo Pietro U. Dini pranešimas, skirtas Rytų Baltijos studijų likimui Italijoje XX a. Profesorius paprastai ir elegantiškai parodė, kaip po nepriklausomų Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių susikūrimo XX a. antrame dešimtmetyje prasidėjusi sparti itališkosios baltistikos plėtra nutrūko sulig sovietine šių valstybių okupacija. Sutikdamas su Dinio mintimi, prisimindamas savo patirtį Ferraris pridūrė, kad Italijos elitas šių valstybių išnykimą iš žemėlapių priėmė kaip galutinį. 1989 m. jis planavo kelionę į Pabaltijį ir Italijos užsienio reikalų ministerijos paklausė, ar jų nedomintų kokia nors informacija. Atsakyta buvo, kad Pabaltijys jų visai nedomina ir kad jis tikrai niekada netaps nepriklausomas.

Antrosios sesijos pranešimai buvo skirti Suomijai, Lietuvai ir Lenkijai. Lietuvos istorikams neblogai pažįstamas Marekas Kornatas iš Lenkijos istorijos instituto ir Sandra Cavalucci iš Florencijos universiteto aptarė Lenkijos santykius su Sovietų Sąjunga ir Trečiuoju Reichu, daug dėmesio skirdami šios šalies pastangoms vykdyti nepriklausomą, „savo“ politiką, kurią brutaliai nurašė Molotovo ir Ribbentropo susitarimo slaptasis protokolas. Abu pranešėjai pabrėžė, kad, nors apie slaptą susitarimą žinojo JAV ir Prancūzija, Lenkija nebuvo įspėta ir todėl sovietų puolimas jai, jau kariaujančiai su naciais, buvo netikėtas ir žlugdantis smūgis. Sesijos diskusijose nemaža vietos buvo skirta Lenkijos veiksams per Čekijos okupaciją. Šis aptarimas paskatino svarstymus apie kitų valstybių – Vengrijos ir Bulgarijos – teritorines pretenzijas Rumunijai, įgyvendintas po to, kai Sovietų Sąjunga okupavo Besarabiją. Įdomu, kad Lenkijai skirti pranešimai nesvarstė Italijos pozicijos ar jos vaidmens, nebuvo paliesti net Italijos diplomatų komentarai.

Užtat Suomijos karui su Sovietų Sąjunga skirtuose pranešimuose Italija tapo pagrindine veikėja. Turku universiteto profesorė Pirkko Kanervo aptarė solidžią ir nuoseklią Italijos paramą kariaujančiai Suomijai. Ši pagalba savo dydžiu tik nedaug nusileido didžiausiai užpultos Suomijos rėmėjai – Švedijai. Be to, Italija nepasidavė Vokietijos spaudimui nutraukti karinės paramos tiekimą. Suomiai ne tik gavo karinės technikos ir ginklų, bet ir jų lakūnus konsultavo italų specialistai, drauge su suomiais kovėsi italų savanoriai. Tokią netikėtai tvirtą Italijos poziciją jaunas istorikas Massimo Longo Adorno iš Mesinos universiteto aiškino antibolševikinėmis fašistų partijos nuotaikomis, antrojo po Benito Mussolini partijos veikėjo ir Italijos užsienio reikalų ministro Galeazzo Ciano priešišku Vokietijai bei italų simpatijomis Suomijai, kurias skatino ir palaikė žurnalisto Indro Montanelli pranešimai iš kariaujančios šalies. Su Turku universitetu bendradarbiaujantis inžinierius Maurizio Pasqualetti pristatė detalią Italijos karinės pagalbos Suomijai apžvalgą ir supažindino su žymiausių italų aviacijos konsultantų biografijomis.

Trečioji sesija buvo skirta Italijos interesams ir pozicijai Balkanuose bei Rumunijoje. Belgrado universiteto profesorius Milanas Ristovičius ir Italijos nuotolinio mokymo universiteto profesorius Giuliano Caroli aptarė nesėkmingus Italijos bandymus sustiprinti savo ekonominę ir karinę įtaką Jugoslavijoje, kurioje sparčiai stiprėjo

Vokietijos vaidmuo. Kartu Italija neatsiliepė į Rumunijos bandymus rasti užtarėją nuo sovietų ir nacių. Didžiausios Rumunijos globėjos Prancūzijos okupacija reiškė smarkų teritorijos apkarpyimą ir netrukus – nacių satelito vaidmenį kare su Sovietų Sąjunga.

Ketvirtoji sesija neturėjo vienos temos. Ją pradėjo prancūzų istorikas Stéphane Courtois, Vakarų Europoje išgarsėjęs *Juodąja komunizmo knyga*. Šį kartą Courtois kalbėjo apie Prancūzijos komunistų partijos ir nacių bendradarbiavimą. Po pirmojo šoko dėl Sovietų Sąjungos ir Trečiojo Reicho sutarties Prancūzijos komunistų partija priėmė Stalino aiškinimus Kominterno vadovybei, kad nebėra prasmės skirstyti kapitalistines valstybes į demokratines ir nedemokratines, ir kad Sovietų Sąjungos tikslas yra nualinti kapitalistinį pasaulį tarpusavio karuose ir pasiekti pasaulinę revoliuciją. Partijos vadovybei pasitraukus į Sovietų Sąjungą, dalis komunistų atsidūrė kalėjime už antivalstybinę veiklą. Juos išlaisvino Prancūziją okupavę naciai. Laikydami Kominterno instrukcijų, komunistai ėmėsi bendradarbiauti su naciais, nesuprasdami, kad jiems rodomas okupantų palankumas buvo protingos taktikos dalis – leisdami komunistų partijai kurį laiką legaliai veikti, naciai aštrino nesutarimus Prancūzijos visuomenėje, silpnino jos galimybes priešintis ir siekė, kad Prancūzijos komunistai – stipriausia bolševikinė organizacija Vakarų Europoje – taptų matomi, kontroliuojami ir, kiek vėliau, nesunkiai represuojami.

Popiežiškojo Rytų instituto profesoriaus Stefano Caprio pranešimas buvo skirtas prieštarinčiai Michelio d'Herbigny figūrai. Šis iki bolševikų perversmo Rusijoje dirbęs prancūzų kunigas tikėjo Bažnyčios unija Rusijoje. Pijaus XI paskirtas Rusijos katalikų vyskupu, jis skatino ir palaikė Šv. Sosto institucijų, skirtų Rusijai, sukūrimą. Įgyvendinant jo idėjas dalyvavo ir lietuviai marijonai bei jėzuitai.

Vienas pagrindinių konferencijos sumanytojų, Romos Sapienza universiteto bendradarbis Antonio Macchia pasiūlė įdomų Vatikano tarptautinės politikos vertinimą. Jo teigimu, žlugus Austrijai ir Vengrijai, Apaštalu Sostas prarado svarbiausią savo atramą ir visas Pijaus XI valdymo laikotarpis buvo skirtas bandymams surasti *modus operandi* naujomis sąlygomis. Tai anaiptol ne stipriausias Vatikano diplomatinės tarnybos laikas. Lūžis įvyko, kai 1939 m. JAV atsiuntė į Vatikaną savo įgaliotinį.

Milano universiteto bendradarbis Alessandro Vitale savo pranešime pasiūlė į dviejų autoritarinių valstybių susitarimą ir jo tikslus pasižiūrėti kaip į per Pirmąjį pasaulinį karą jau susiklosčiusių praktikų tęsinį. Grobikiška okupacija, kurios tikslas – ekonominiai resursai, užimtos valstybės alinimas, civilių gyventojų pavertimas neatlyginama darbo jėga, deportacijos ir masinės žudynės jau buvo praktikuojamos iki šių susitarimų, tapusių savo laikotarpio veidrodžiu, – teigė pranešėjas. Beje, Vitale puikiai kalba lietuviškai, ko išmoko iš Milano Katalikų universitete dirbusio vienuolio Tasiaus Eremino. Italijoje gyvenantys lietuviai ir Lietuvai simpatizuojantys italai konferencijoje sudarė visai nemažą būrelį – gal ir todėl Luigi Ferrari pasiūlė pagalvoti apie konferenciją, kuri būtų skirta Baltijos valstybėms.

Konferencija, kas be ko, susilaukė ir Rusijos ambasados dėmesio – paskambinęs į Suomijos institutą, ambasados atstovas pasiteiravo, kodėl nesulaukė kvietimo į renginį.

